

УДК 378.147:78

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.37>**І. О. Цюряк**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецької освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка**Є. В. Rogovська**викладач кафедри мистецької освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка**Н. С. Борисенко**викладач кафедри мистецької освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

СУЧАСНИЙ СТАН ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено аналізу стану диригентсько-хорової підготовки студентів у системі музично-педагогічної освіти сьогодення. Відзначено, що високий рівень фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва можливий за умов розроблення та впровадження в освітній процес таких технологій, що ґрунтуються на особистісно орієнтованому підході. Зазначено, що сформованість особистісного ставлення студентів до вивчення дисциплін диригентсько-хорового циклу допоможе визначити перспективні шляхи та форми вдалого застосування особистісно орієнтованих технологій навчання. Для вирішення поставлених завдань ми вбачаємо за доцільне визначення рівнів підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва, які би враховували їхній особистісний розвиток. Виходячи із сутнісних характеристик особистісного підходу до диригентсько-хорової підготовки, ми виокремили її основні ознаки, спираючись на схему щодо взаємозв'язку між предметами диригентсько-хорового циклу. Аналіз навчального процесу та численних досліджень показав, що диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музики на сучасному етапі – це єдність та складний взаємозв'язок педагогічного, організаційного й художньо-творчого процесів. Її об'єктами є учасники художньо-творчих колективів, які вибудовують власні стратегії поведінки, керуючись при цьому особистісними, груповими та колективними цінностями й інтересами. Нині заклади вищої освіти забезпечують підготовку фахівців за спеціальністю «Середня освіта (Музичне мистецтво)» не тільки для культурно-освітніх закладів, але й для соціальних організацій, включаючи оздоровчі, туристичні, різноманітні асоціації по роботі з дітьми й т. ін.

У результаті дослідження доведено, що серед найбільш прогресивних тенденцій у вирішенні проблеми вдосконалення рівня зазначеної підготовки слід виокремити методичку застосування особистісно орієнтованих технологій навчання. Метою її має бути формування професійної спрямованості, досвіду психолого-педагогічної орієнтації, що, своєю чергою, забезпечить готовність до художньо-педагогічної діяльності майбутніх фахівців мистецької освіти як у типових ситуаціях, так і в непередбачуваних.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, особистісно орієнтовані технології навчання, мистецька освіта, міжпредметні зв'язки, критерії та показники фахової підготовки студентів.

Постановка проблеми. Діагностика стану диригентсько-хорової підготовки студентів у системі музично-педагогічної освіти дуже складний процес. Наше дослідження містить припущення про те, що високий рівень фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва можливий за умов розроблення та впровадження в освітній процес закладу вищої освіти таких технологій, що ґрунтуються на особистісно орієнтованому підході.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці виокремлюють специфічні риси організації навчально-виховного процесу та окреслюють коло першочергових питань. Особлива увага приділяється розвитку у студентів конкретних умінь та навичок: диригентських, педагогічних, вико-

навських, музичного сприйняття тощо. Це роботи А. Андріанкіна, Н. Венедиктової, Є. Куришева, І. Мостової, Т. Стратан. Також зростає інтерес дослідників до питань, пов'язаних з удосконаленням змісту фахової підготовки та посиленням її професійної спрямованості (В. Артамонов, Є. Булатова, О. Гданська, Ю. Єлісовенко, В. Ражников, Г. Сергєєва, Ю. Турчанінова, С. Уланова, Г. Фількевич, В. Школяр, Ю. Шумська). Аналіз наукових праць указаних авторів зумовлює висновок, що, незважаючи на ґрунтовне дослідження ними зазначених мистецьких напрямів, опрацювання проблеми вдосконалення диригентсько-хорової підготовки студентів відбувається поза контекстом застосування особистісно орієнтованого підходу.

Мета статті. Головною метою цієї статті є аналіз стану диригентсько-хорової підготовки студентів та сформованості їх особистісного ставлення до дисциплін диригентсько-хорового циклу. Це допоможе визначити перспективні шляхи та форми вдалого застосування особистісно орієнтованих технологій навчання.

Виклад основного матеріалу. Констатувальний етап дослідження здійснювався в процесі навчальних занять. До експерименту було залучено 72 студенти. Відразу обмовимося, що, спираючись на схему щодо взаємозв'язку між дисциплінами диригентсько-хорового циклу, така кількість зумовлена специфікою предмета «Хорове диригування», що має індивідуальну форму навчання, через те більше студентів не могли бути задіяні в ході дослідно-експериментальної роботи. Для досягнення поставленої мети нами були застосовані як колективні, так і індивідуальні форми роботи, що дозволило визначити стан диригентсько-хорової підготовки реципієнтів. Здійснювалось це методом експертних оцінок викладачів виконавських дисциплін різних закладів вищої освіти, а також за допомогою аналізу педагогічної документації, індивідуальних та групових бесід, діагностичних завдань, інтерв'ювання, анкетування, спостереження за особливостями здійснення особистісного підходу в процесі зазначеної підготовки студентів.

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між дисциплінами диригентсько-хорового циклу

Внаслідок цього констатувальний експеримент проводився за такими напрямками та його мета полягала у:

- 1) діагностуванні рівня сформованості у студентів диригентсько-хорових теоретичних знань, практичних умінь та навичок;
- 2) з'ясуванні вербальних вмінь самостійно аналізувати хоровий твір;
- 3) виявленні здатності до суб'єктивної інтерпретації хорового твору.

Виходячи із сутнісних характеристик особистісного підходу до диригентсько-хорової підготовки, ми виокремили такі її основні ознаки, як: потреба в спілкуванні з творами хорового мистецтва та наявність до них суб'єктивного інтересу; розвиток та взаємодія загальних і фахових особистісних якостей студентів, їх подальшої корекції в процесі навчання; усвідомлення й прийняття студентом значущості диригентсько-хорової підготовки на рівні її особистісного змісту, здатності індивіду-

ального та творчого підходу до майбутньої професії; постійне самовдосконалення, самооцінка своїх досягнень чи невдач, самостійне вирішення проблемних та творчих завдань тощо.

На підставі виокремлених ознак ми представляємо *таблицю* критеріїв та показників диригентсько-хорової підготовки студентів, що навчаються за спеціальністю 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» [1, с. 101–102]: Діагностичний комплекс містив у собі методики, спрямовані на:

- виявлення повноти знань у контексті законів хорового мистецтва; вміння аргументувати, рефлексувати свою особистісну оцінку музично-хорового репертуару;
- перевірку здатності до мотивацій у диригентсько-хоровій підготовці та особистісного відношення студентів до творів музично-хорового мистецтва, потреби в спілкуванні й значущості для їх самовизначення;
- виявлення вмінь до творчої особистісної діяльності, ступеня усвідомленості й прийняття диригентсько-хорових знань та навичок на рівні змісту, розвиток здатності індивідуального диференційованого підходу до застосування їх на практиці.

Проаналізуємо стан диригентсько-хорової підготовки студентів у відповідності до виокремлених критеріїв (*див. таблицю 1*).

1. Когнітивний. Підґрунтям цього критерію є положення про те, що в процесі диригентсько-хорової підготовки самооцінка є важливим чинником діяльності майбутнього вчителя музики, її провідна мета – стимулювати й спрямовувати навчально-пізнавальну роботу студентів. Це спостерігається в якості отриманих студентами знаннях, педагогічних ситуаціях, що виникають у навчальному процесі тощо, та спрямовується на зовнішній (що пізнається, засвоюється) й у внутрішній (хто пізнає, засвоює) аспекти діяльності.

Зокрема, на заняттях з хорового диригування та хорового класу ми відзначили, що викладачі оцінювали переважно лише рівні диригентсько-хорових навичок студентів. Поза увагою залишилися такі вкрай важливі питання, як ступінь розвиненості індивідуальних музичних здібностей, можливість власних дій у виборі та розучуванні музично-хорового репертуару, його самооцінки тощо. У процесі засвоєння навчального матеріалу з дисциплін «Хорознавство» та «Практикум роботи з хором» викладачі застосовували переважно методи монологічного й показового викладу, частина загальних положень, завдань, основні принципи цілісного аналізу хорового репертуару повідомлялися лише як готові висновки та правила. Цілком природно, що поряд із цим виникали проблемні ситуації, які мали спонукати студентів до індивідуального відкриття загальних закономірностей музично-хорового мистецтва, суб'єктивних правил дій, методів, які потім вони повинні

особистісно перенести на вдосконалення стану своєї диригентсько-хорової підготовки.

У ході аналізу процесу навчання з дисциплін диригентсько-хорового циклу на цьому етапі дослідження нами виявлено:

– розбіжності між художнім задумом композитора й не досить розвиненим музичним смаком студента;

– відмінності між необхідністю самостійно відчувати та осмислити зміст хорового твору й замалим навчально-художнім досвідом майбутніх учителів музики;

– суперечності між бажанням студентів диригувати та співати виразно, усвідомленням кінцевої мети й неповним володінням відповідними вміннями та навичками для її досягнення;

– відсутність зв'язку між теоретичними знаннями з предмета «хорознавство» й практичними навичками їх застосування.

2. Мотиваційний. Основою цього критерію є наукове положення стосовно мотивації навчальної діяльності під час вивчення дисциплін диригентсько-хорового циклу. Як стверджують учені, невід'ємною частиною мотиваційної сфери людини є інтерес. У науковій літературі є різні визначення цього поняття. Але найбільш повним і точним, на нашу думку, видається визначення, подане Г. Щукіною:

– «інтерес – це міцний спонукач активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає привабливою та продуктивною»;

– «пізнавальний інтерес – це особлива виборча спрямованість особистості на процес пізнання» [2, с. 11].

Ми зауважуємо, що пізнавальний інтерес доцільно було б розглядати у взаємозв'язку дисциплін диригентсько-хорового циклу, оскільки у

процесі їх засвоєння може проявлятися як зацікавленість до хорового репертуару (музичного та літературного текстів), вдосконалення технології навичок диригування та співу, так і до професії вчителя музики зокрема. Аби сформувати у студентів мотивацію щодо вивчення диригентсько-хорових дисциплін, педагоги мають переконати їх у тому, що завдяки послідовному освоєнню хорознавства, диригування, хорового класу вони не лише набувають практичних знань і навичок, але й підвищують свій особистісний професійний рівень для подальшої діяльності як учителів музики. Спостерігаючи за викладанням дисципліни «Практикум роботи з хором», ми помітили з боку відповідних викладачів-предметників недооцінювання систематичних індивідуальних консультацій для студентів з подальшим аналізом їхніх помилок стосовно розуміння хорового твору з колективом виконавців.

У ході аналізу процесу навчання з предметів диригентсько-хорового циклу на цьому етапі дослідження нами виявлено:

– відсутність діалогу між студентом і педагогом з питання подальшого застосування ними набутих диригентських навичок;

– суперечливе ставлення до самостійного вибору майбутнім учителем музики хорового репертуару й наполягання на творах, запропонованих викладачем;

– небажання враховувати педагогами фізіологічних особливостей та індивідуального рівня підготовки студента щодо засвоєння ним складних диригентських схем.

3. Діяльнісний. Підґрунтям цього критерію є вміння майбутнього вчителя музики добирати музично-хоровий репертуар, вирішувати навчально-виховні завдання, застосовуючи при цьому ефективні методи й прийоми, організовувати про-

Таблиця 1

Критерії	Показники зазначеного критерію
Когнітивний	а) ступінь теоретичної обізнаності з вітчизняними та зарубіжними музично-хоровими традиціями; б) ґрунтовність і системність знань про базові поняття з диригентсько-хорових дисциплін, їх повнота та міцність, готовність до самостійного визначення сутностей і ознак таких понять; в) вміння диференціювати тенденції хорової музики у суспільстві на вербальному рівні; г) розуміння практичної значущості отриманих знань, упевненість у правильності своїх мислень і поглядів щодо особливостей диригентсько-хорової підготовки
Мотиваційний	а) інтерес до майбутньої професії вчителя музики; б) наявність і потреба студентів у систематичному спілкуванні з творами музично-хорового мистецтва; в) переконаність у значущості диригентсько-хорової підготовки, ставлення до педагогічної практики; г) бажання поглиблювати та вдосконалювати набуті знання, вміння та навички, здатність до ініціативи, творчого самовираження, розвитку особистісних нахилів, здібностей та інтересів
Діяльнісний	а) уміння організувати процес самовиховання та самоосвіти на основі ступеня володіння диригентською технікою; б) здатність виявлення самостійного задуму та оригінальності виконавської інтерпретації в музично-творчій діяльності; в) володіння методикою організації та проведення роботи над хоровим твором, спроможність використовувати особистісну концепцію; г) наявність самокритичності в оцінці своїх досягнень у навчальній діяльності.

фесійне самовиховання та самоосвіту на основі ступеня володіння диригентською технікою, здатність прояву самостійного задуму та оригінальності виконавської інтерпретації в музично-творчій діяльності, володіння методикою організації та проведення роботи над хором твором, спроможність використовувати при цьому особистісну концепцію [3, с. 28].

Відомо, що музичний матеріал для вивчення дисциплін диригентсько-хорового циклу повинен бути доступним для студентів. Але ця доступність має забезпечувати їхній особистісний розвиток. На наш погляд, загальнопедагогічне положення стосовно того, що навчання має випереджати розвиток майбутнього вчителя, можна вважати правомірним і в галузі музичної педагогіки. Ми відзначаємо, що викладачі хорошезнавства, хорового диригування та хорового класу не досить уваги приділяли спостережливості та аналітичному мисленню студентів, діяли переважно інтуїтивно. Не було враховано й те, що музичні здібності людини з часом розвиваються за умов відповідної діяльності, вміння проводити індивідуальну роботу, застосування самоаналізу кожного недоліку чи досягнення студента тощо. Нерідко педагоги диригентсько-хорових дисциплін не проводили перспективне планування індивідуальних занять, було відсутнім співставлення запланованих завдань з досягнутим результатом, небажання пошуку ефективних методів роботи, переважно йшло відпрацювання технічної сторони виконання твору.

У ході аналізу процесу навчання з дисциплін диригентсько-хорового циклу на цьому етапі дослідження виявлено:

- відсутність єдності технічного й художнього, що є, на нашу думку, головним принципом у методиці диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва;

- небажання сприяти підвищенню ефективності вказаної підготовки на основі застосування яскравих епітетів, метафор, образних порівнянь тощо;

- негативне ставлення до використання ігрових прийомів на індивідуальних заняттях з хорового диригування, надання студенту можливості самовдосконалюватися, співпереживати, розвивати яву тощо.

Слід зазначити, що провідним положенням у цьому аспекті виступає характер ставлення викладача до студента як особистості, опосередковане його ставленням до іншої людини. Це проявляється в діалоговому спілкуванні, що є особистісною формою професійних відносин. Самого факту спілкування, на нашу думку, далеко не досить, щоб у них відбулися певні заплановані особистісні зміни. Зокрема, спостерігаючи за проведенням індивідуальних занять, ми з'ясували,

що у практичній діяльності мали місце ситуації, коли педагог не мав чітких наукових уявлень про особистісно розвивальні можливості різних форм, видів і типів спілкування, про механізми їх функціонування та застосування тощо. Таким чином, предметом нашого діагностування виступало особистісне спілкування (особистісний діалог) під кутом зору виділення тих ситуацій, у яких можливе створення оптимальних умов для розвитку особистості. Під особистісним спілкуванням ми розуміли таку суб'єкт-суб'єктну взаємодію, де на основі обміну особистісних позицій суб'єктів можливе їх духовне зростання. Окрім цього типу спілкування, ми виділяємо спілкування у сумісній діяльності. Наші спостереження виявили недостатній рівень передачі інформації учасникам навчального процесу. Зокрема, на заняттях з практикуму роботи з хором відсутнє формування однакової точки зору на об'єкт діяльності – хоровий колектив.

У цьому зв'язку ми хочемо виокремити дві форми особистісного спілкування – монологічну й діалогічну. Вважаємо, що розвиток майбутнього вчителя музики як особистості стає можливим тільки в умовах діалогічного особистісного спілкування.

Обґрунтуємо це положення. Простеживши чіткий зв'язок між дисциплінами диригентсько-хорового циклу, ми з'ясували, що за монологічною формою студент виступає пасивним суб'єктом спілкування, присутність викладача на заняттях лише включає його у ситуацію діалогу. Педагог, який подає інформацію, не припускає з боку співбесідника будь-якого смислового ставлення до процесу навчання. У цих умовах майбутній фахівець стає проєкцією особистісної позиції того, хто передає професійні навички, тобто переносить на нього те, що фактично є значимим лише для нього самого. Діалогічна форма, на нашу думку, повинна характеризуватися тим, що з боку викладача має виходити активно організуюче саме спілкування, ставлення до студента, а не тільки до предмета, що вивчається. І в цьому факті криються його виховні потенції щодо розвитку особистості. Ми вважаємо, що майбутній учитель музичного мистецтва в процесі особистісного діалогу повинен утримувати не тільки свою морально-світоглядну позицію, але й цілісно сприймати відповідну позицію педагога як можливу свою. У цьому моменті викладач для студента виступає у ролі внутрішнього регулятора у разі засвоєння диригентсько-хорових знань, умінь та навичок. Наші спостереження виявили, що на практиці через різного роду психологічні причини (побоювання бути висміяним чи осудженим з боку товаришів, посягання на власну самооцінку, очікування відвертих критичних зауважень тощо) метою студента виступає не самовдосконалення, саморозвиток, а самозбереження свого «Я» чи самовиправ-

дання. У цьому разі він формально сприймає ціннісну позицію педагога, його знання та навички не відзначаються глибиною, самобутністю, вони шаблонні, стереотипні. А головне – у майбутнього фахівця не виникає внутрішньої полеміки або ж вона деструктивна.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз стану диригентсько-хорової підготовки студентів показав, що серед найбільш прогресивних тенденцій у вирішенні проблеми вдосконалення рівня зазначеної підготовки слід виокремити методику застосування особистісно орієнтованого підходу. На нашу думку, така методика повинна здійснюватися через різноманітні форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, методи роботи, які впливали б на розвиток особистості, сприяли формуванню інтересу до вибраної професії і майбутньої діяльності, розкривали внутрішній потенціал студентів, їхні нахили та здібності. Наші подальші дослідження спрямовані на пошуки шля-

хів вирішення виявлених проблем та пов'язані з апробацією методики, яка забезпечить оптимізацію диригентсько-хорової підготовки на основі особистісно орієнтованих технологій навчання й буде сприяти формуванню методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Список використаної літератури:

1. Цюряк І.О. Методика застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 243 с.
2. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва : Педагогика, 1988. 208 с.
3. Шумська Л.Ю. Хорове диригування : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 105 с.

Tsiuriak I., Rogovska E., Borisenko N. The current state of conducting and choral training of students in the system of music and pedagogical education

The article is devoted to the analysis of the state of conducting and choral training of students in the system of music and pedagogical education of today. It is noted that a high level of professional training of future music teachers is possible under the conditions of development and implementation in the educational process of such technologies based on a person-centered approach. It is determined that the formation of students' personal attitude to the study of disciplines of the conductor-choir cycle will help to identify promising ways and forms of successful application of personality-oriented learning technologies. To solve the set tasks, we see it appropriate to determine the levels of training of future music teachers, which would take into account their personal development. Based on the essential characteristics of the personal approach to conducting and choral training, we have identified its main features, based on the scheme of the relationship between the subjects of the conducting and choral cycle. The analysis of the educational process and numerous researches has shown that the conducting and choral training of the future music teacher at the present stage is the unity and complex interrelation of pedagogical, organizational and artistic-creative processes. Its objects are members of artistic and creative groups, who build their own strategies of behavior, guided by personal, group and collective values and interests. Today, higher education institutions provide training in secondary education (music) not only for cultural and educational institutions, but also for social organizations, including health, tourism, various associations for working with children, etc.

As a result of research it is proved that among the most progressive tendencies in the decision of a problem of improvement of level of the specified preparation it is necessary to allocate a technique of application of personally oriented technologies of training. Its purpose should be the formation of professional orientation, experience of psychological and pedagogical orientation, which, in turn, will ensure the readiness of future pedagogical specialists of art education in typical situations and in unpredictable ones.

Key words: *conducting and choral training, personality-oriented learning technologies, art education, interdisciplinary links, criteria and indicators of professional training of students.*